
VITA

LEVÉL A SZERKESZTŐHOZ

Kedves Bányai János,
úgy látszik, gyakorlottabb „gondolatolvasó” vagy nálam, de az is lehet, hogy csak a dolgod volt egyszerűbb, könnyebb, mert amíg Te elégsz könnyedséggel fejtetted meg az általad igen nagy jelentőségűnek és fölöttébb problematikusknak tartott szókép (irodalmi szendvics) jelentését, addig én bizony nehezen boldogulok a Te írásod szándékának rendeltetésének és értelmének a megnyugtató tisztázásával. Igaz, nekem nem egyes kifejezésekkel, nem is egyes részletekkel, hanem az egész írással gyúlik meg a bajom. Például már az is kétséges, mit tisztelhetek, tiszteljek benne. Kezdetben a valóságközpontúság kérdésének elméleti tisztázását sejtet, ígér, de aztán elsősorban annak a (nem épp meggyőző) bizonygatásával foglalatoskods, hogy én úgymondom „furcsa módon” dicsértem meg Dudás Károly *Jártatás* című könyvét, majd helyesleled, hogy irodalmunkkal szemben megfogalmazom a valóság(igény) elvárását és kijelented, hogy „ez az írás nem is (Podolszki) nézeteinek elvitatása, inkább megvitatása szándékával készült”, de hamarosan erre is rálicitálsz, amikor a következőket állítod: „Miért kellett mindezt (nem is először) elmondani? Nem a Podolszkival való vita céljából, azért sem, hogy Podolszki jóhiszemű és támogató bírálattól megvédjük a *Jártatást*, hanem afféle kommentárként egy — kezdetben véletlenül, majd irányítottabb, „szerkesztettebb” formában összeálló — *novellaszorozathoz*, amely — a hiányzók ellenére is — viszonylag pontos képet ad a jugoszláviai magyar novella-(próza?) írás 1981 tavaszán kialakult helyzetképéről.” Mit is akarsz hát, Bányai János? Ezt többek között azért is nehéz eldöntennem, mert deklaratíve kinyilatkoztatott szándékkal, sőt szándékaiddal ellentétben írásod kétharmadát a velem folytatott vitának szenteled és csupán egyharmadát tartod fenn az eredeti és talán bizony központi célkitűzés, a „kezdetben véletlenül, majd irányítottabb, „szerkesztettebb” formában összeálló — *novellaszorozathoz*” írt „afféle kommentár” számára. Sajnálom, hogy miattam, mi több, egyetlen metaforám miatt ilyen mértékű aránytalanságra kényszerültél. Sajnálom, mert közvetett módon így engem terhel a felelősség azért, hogy írásod a tárgykör elméleti megalapozásához hevenyészettre, a többet érdemlő novellaszorozat elé írt „afféle kommentár”-hoz viszont szégyesre, felszínre sikerült.

Írásod ellentmondásosságának a másik rétege is gondot okoz a szá-

momra. Nem az olyan felszínes kisiklásokra gondolok, mint amilyen például a látszólagos ellentmondás általad meghirdetett kiélézése. Hagyjuk az olcsó poénokat! Hisz nyilvánvaló, ugyebár, hogy ha vitatkozunk, hát nem egy-egy megfogalmazáson, kifejezésen vagy ne adj isten, egyébként (mint azt Te is bizonyítottad) egészen jól érthető metaforán vitatkozunk. Engem inkább az zavar, hogy a kérdéskör általad fennhangon meghirdetett elvi, elméleti kiélézése helyett gyakorlatilag az elhomályosításán fáradozol s ennek érdekében a kidolgozatlanágukban ellentmondó, merész, bukfencszerű elméleti általánosítások felsorakoztatásától sem riadsz vissza. Leszögezed például, hogy Dudás írásai „nem a ‚külső‘, érzékelhető valóság ténybeli kritériumainak felelnek meg, nem is tükröztetik, hanem ismert vagy kevésbé ismert tények *nyelvi* kombinációjával *valóságot teremtenek*”, majd a „műfaji eltolódás” okát nyomozva Mészöly Miklóst idézed magyarázatul: „A ‚kis‘ irodalmak úgynevezett társadalmi regényirodalma valószínűleg eleve handicap. Egy magyar Balzac? Ahhoz a társadalomnak is Balzac súlyúnak és jelentőségűnek kellett volna lenni.” Nos, én úgy gondolom, csak előnyödre válna, ha tisztáznád, mit is állítasz, vallasz, hogy a valóságot az irodalom teremti meg, mondjuk, a „tények *nyelvi* kombinációjával”, vagy pedig hogy egy Balzac súlyú és jelentőségű társadalom a társadalmilag súlyos és jelentős irodalom előfeltétele. A két ad hoc állítás (ahogy Te a fentemre olvasod őket) nehezen egyeztethető, mert vagy a mindenható irodalom terem (természetesen a tények *nyelvi* kombinációjával) valóságot a saját képére és a maga számára, vagy csak a balzaci súlyú társadalom lehet a balzaci súlyú irodalom kitermelője, ami viszont épp az irodalom valóságteremtési lehetőségeit szűkíti a minimumra.

Mellesleg az sem egészen világos számomra, hogyan fogadod, fogadhatod el simán a Mészöly Miklós szuggerálta tézist, miszerint a kis ország, illetve a kis nép (a kis nemzetiségről nem is beszélve!) irodalma eleve „kis” irodalom, hisz a mi kis országunk mindannyiunk (az általad szerkesztett Híd) tanúsítása szerint (is) világviszonylatban is úttörő jelentőségű, súlyú harcát vívja, tehát balzaci súlyú és jelentőségű társadalom, másrészt viszont a Symposium-mozgalom egyik megalapítója és elméleti vezéregyéniségeként Te magad voltál nemzetiségi irodalmunk autonomitásának (ugyancsak) egyik legharcosabb hirdetője.

Mármost miért nem magyaráztad meg ezeket az enyhén szólva zavaró körülményeket is nekem, ha már oly szépen el tudtad mondani: „a ‚valóságközpontúság‘ igénye és elvárása, bármennyire is *logikus* kritikai számonkérés, egy sor számottevően fontos problémát rejt magában. Mindenekelőtt azt, hogy a *valóság* nem valami könnyen elérhető, kitapasztalható, mindenki előtt egyformán világosan megmutatkozó jelenség (vagy jelenségek összessége), hanem dilemmákkal és kétségekkel teljes *világ-érzékelés-szint*, ami nem is annyira áttetsző, hogy mögüle — egy-két tény, adat, dokumentum, riporteri meglátás és felismerés, statisztikai bi-

zonyosság vagy szociológiai leírás mögül — evidenciaként ugorna elő, lépne be világgépünk rendszerébe. Aminthogy az sem bizonyos, hogy egy-egy intím élmény, tapasztalat, felismerés, ami subjektív fogantatása miatt eleve bizonytalan és lebegő, nem nyújt-e teljes képet a valóságról, a fizikától és a lélektantól egyaránt teljesebbet”. Mert épp ez az, ami az előbbiektől eltérően az én számomra is teljesen világos. Mi több, ha figyelmesebben (és talán elfogulatlanabbul) olvasod Dudás-recenziómat és nem buksz orra egyetlen kifejezésében, metaforájában, akkor még az alábbiakkal is alátámaszthatnád volna senkitől sem vitatott, de azért a (tanáros?, szerkesztői?) kioktató szándéktól és hangnemtől sem mentes állításodat: Dudásnál „*Így a valóság sem marad az irodalom közömbös, közönyös hordozója, hanem épp belső lényegévé válik, még akkor is ha jelenléte netán észrevétlen, az első pillanatban észlelhetetlen lenne az irodalmi burok alatt, mélyén. Ugyanakkor az irodalom tudatában van ilyen fajta kötődésének, már nemcsak ímmel-ámmal, kényszeredetten vállalja valóság-lényegét, hanem tudatosan és szenvedélyesen, mint ahogy önmagát vállalja a saját lényegét érző és tudatosító. Így válik az irodalom alanyává, eszközevé és tárgyává is a valóság, amikor nem két külön világ egymás felé való közeledésétől, hanem EGYSEGÉRŐL van szó. S így válik az irodalom a valóság önvizsgálódási képességévé, készségévé és kényszerévé, amikor az irodalom nem a valóságtól független eszközként jelentkezik, hanem a valóság részeként, olyan valóság-szervként, amely képes az önfeltárás izgalmas feladatának a vállalására. Ezzel elvileg megszűnik az irodalom és a valóság dualizmusa, mégpedig dialektikusan szűnik meg, vagyis úgy, hogy se az irodalom nem akar és nem tud eluralkodni a valóságon, se a valóság az irodalmon*”. (P. J. utólagos kiemelései.) Sőt, ha szemellenzőként nem húzod magadra az irodalmi szendvics szökepet, még arra is felfigyelhettél volna, hogy valóság-szemlélete mellett nem a dokumentáltságot, hanem a dokumentumszerűséget, mi több, a dokumentumszerűség látszatának a megteremtését tartom a Dudás-kötet legfőbb erényének, amiből egyértelműen és világosan kiderül, hogy a valóságigényt nem „egy-két tény, adat, dokumentum, riporteri meglátás és felismerés, statisztikai bizonyosság vagy szociológiai leírás mögül előugró evidenciaként” fogalmazom meg. Ennek ellenére Te azt magyarázgatod, amit magam is tudok és mondok, vagyis arról akarsz meggyőzni, ami amúgy is a meggyőződés. Arról viszont már hallgatsz, hogyan sikerül és miért kell az általános igazságot konkrét igazságtalansággá változtatnod némi (természetesen) nélkülözhetetlen manipuláció révén. S ez a manipuláló viszonyulás, magatartás, módszer még önellenmondásaidnál is jobban zavar írásodban. Épp ezért, ha valóban szót akarunk érteni és fontosnak tartjuk az irodalmi probléma tisztázását, ajánlok Neked valamit, Bányai János: *beszéljünk nyíltan*. Vagyis úgy, ahogy azt Te magad is teszed legalább egyetlen, az alább idézett első bekezdés erejéig: „Podolszki József Dudás Károly *Jártatás* (1980)

című prózakötetéről szólva ismét kifejezte azon véleményét, hogy irodalmunkban nem a »valóságközpontúság« az uralkodó irányvonal, hanem a belterjesen irodalmi vonulat, az irodalom belső problémáival, poétikai kérdéseivel foglalkozó. (7 Nap, 1981. március 27.) S még azt is hozzátette, hogy ezt (»az irodalmi belterjességet«) »favorizálják az irodalmi közvéleményt irányító tényezők«. (Podolszki hasonló szempontok alapján írta meg *Világpor*-bírálatát is a *Híd* márciusi számában.)”

Ebből legalább világosan kiderülnek az általad lajstromozott „bűneim”;

1. hogy a valóságközpontúság igényét a belterjes irodalmi vonulattal, vagyis (csak) az irodalom belső problémáival, poétikai kérdéseivel foglalkozó irodalommal állítom szembe,

2. hogy szerintem az irodalmi közvéleményt irányító tényezők is a belterjes irodalmat favorizálják,

3. hogy ezt ismételten hangoztatom és

4. hogy hasonló szempontok alapján írtam meg *Világpor*-bírálatomat is.

Nos, ezekért a „bűnökért” bármikor vállalom a felelősséget. Csakhogy Te, Bányai János nem róluk beszélsz, illetve csak látszólag beszélsz róluk a továbbiakban. Megmánszod, eltorzítod, kiforgatod saját vádjaidat, hogy végül (szerinted) már olyasmiről is felelősségre vonhatsz, aminek épp az ellenkezőjét vallom, állítom. Vagyis hát én a Te írásodat se „jóhiszeműnek”, se „támogatónak” nem minősíthetem. Sajnos.

Mert ugyan mivel menthető a már a következő bekezdés végén jelentkező apró, de nem ártatlan félremagyarázás, hogy tudniillik „Podolszki a fenti (a valóságközpontúság mibenlétére vonatkozó) kérdések megválaszolása nélkül is tudni véli, hogy azért részesítik — a ,tényezők’ — éppen ezt a vonulatot előnyben, mert ,erről az oldalról várják az újabb nagy áttörést, egy vagy több jelentős, korszakot összefoglaló és beragyogó mű megszületését.” Ez így nem igaz. Én szó szerint a következőket írom: „Ha vannak is, mert vannak a jelenünket és múltunkat vizsgáló irodalmi alkotások, nem ez az uralkodó irányvonal, hanem a belterjesen irodalmi vonulat, az irodalom belső problémáival, poétikai kérdéseivel foglalkozó. Legalábbis ezt favorizálják az irodalmi közvéleményt irányító tényezők és innen, erről az oldalról várják az újabb nagy áttörést, egy vagy több jelentős, korszakot összefoglaló és beragyogó mű megszületését.” Itt tehát véletlenül sem állítom oksági összefüggésbe az irodalmi tényezők elvárását és a belterjes irodalom uralkodó voltát, egyszerűen csak leszögezem, hogy „ezt favorizálják az irodalmi közvéleményt irányító tényezők és (nem: mert!) innen, erről az oldalról várják az újabb nagy áttörést”. Látod, egyetlen köztűz önkényes megváltoztatásával okozati függőséget teremtesz ott a nevemben, ahol én csak egymásmellettséget, mellérendelést állapítottam meg. Hogy

miért fontos ez a jobbára formális természetű észrevételem? Mert általában jellemzi a vitamódszereidet.

Ilyen vitamódszereidnek köszönheted, hogy fölényeskedve, kioktatólag beszélhetsz például a valóság fogalmáról. Ettől a módszertől nem idegen, hanem inkább az ő sajátja, hogy határozottan foglaljon állást, szenvedélyesen álljon ki az olyan általános igazságok mellett, amelyeket véletlenül sem kérdőjeleztem meg, se a Dudás-recenzióban, se egyebütt. Így nem épp a legkorrektebb módon azt a látszatot kelted, mintha az ilyen alapvető dolgokat is, lám, úgy kellene megmagyaráznod. Így jártál el a már tárgyalt valóságfogalom esetében, s hogy ez nem véletlen, hanem előszeretettel alkalmazott módszered, azt további két példával támasztom alá.

„Nem lehet tehát különválasztani a szépirodalmat és a valóságközpontú irodalmat, mert ez a szétválasztás csak rémképeket szülhet” — írod az egyik helyen, majd néhány sorral lejjebb a következőket: „Irodalmunk — és valószínűleg nemcsak a mi irodalmunk — történetében minden számottevő megmozdulás és alakulás a valóság mélyebb és teljesebb megismerésének, feltárásának szándékával indult.” De: „Jól tudjuk, irodalmi tekintélyektől’ idéztük már többször is, hogy a kontáru (dilettáns fűzfapoéta módjára) megformált műalkotás legjobb szándéka — ideológiai beállítottsága, valóságfeltáró célkitűzése ellenére is, jó szándékát hazudtolja meg, a célt, amelynek nevében megszólalt.”

Hát igen, teljes mértékben igazad van, hogy nem lehet, sőt én még azt is mondanám, nem szabad különválasztani a szépirodalmat és a valóságközpontú irodalmat. Már azért sem, mert a valóságközpontú irodalom is *irodalom*, ha tetszik, *szépirodalom*. Ezért se a Dudás-recenzióban, se máshol még csak nem is utalok a valóságközpontú irodalom és a szépirodalom ellentétességére. Ellenkezőleg nemcsak hogy a valóságközpontú irodalom és a szépirodalom egységéről, hanem a valóság és az irodalom egységéről is beszélek akkor és ott, amikor és ahol (ahogy azt magad is helytállóan állapítod meg) „a szándék művé tudott alakulni”, vagyis nem általában, hanem konkrétan a *Jártatás* esetében. Ezzel szemben (ahogy azt írásod elején még Te is pontosan rögzítet) állítottam és állítom, hogy a valóságközpontú irodalom szembe állítható, mi több, saját lényegéből következőleg eleve szemben áll a belterjes irodalommal. Csakhogy ez korántsem ugyanaz, mint amit Te „nagystílusú” a nyakamba szeretnél varrni.

Először is Veled egyetértésben mindjárt tisztázhatjuk, mert az ellenkezőjét sohasem vallottam, hogy „a kontáru (dilettáns fűzfapoéta módjára) megformált műalkotás legjobb szándéka — ideológiai beállítottsága, valóságfeltáró célkitűzése — ellenére is, jó szándékát hazudtolja meg, a célt, amelynek nevében megszólalt”. Mert, ugyebár, rossz irodalom, nem az, ami akart, szeretett volna lenni, még csak az árnyéka sem.

Mint ilyen azonnal leírható és kiiktatható, mert — ha nem tévedek — mi az irodalomról beszélgetünk.

De még egy lényeges ponton ugyanazt állítjuk, mondjuk mindketten, nevezetesen, hogy a jó, a színvonalas, az értékes irodalom, ha tetszik, „az igazi irodalom” mindig valóságirodalom. Nemcsak akkor, ha dokumentum-, vagy tényirodalom, hanem mindenekelött akkor, ha jó irodalom. Ennek az álláspontnak, állításnak természetesen megvannak az elméleti és gyakorlati következményei. De úgy tűnik, mi épp ezeket a következményeket (s nem az általános érvényű alapigazságot) látjuk, értelmezzük, magyarázzuk különböző módon. Én úgy látom, vallom, hogy ha tulajdonképpen mindegyik jó, értékes irodalmi alkotás egyúttal valóságközpontú, tehát valóságirodalom is, akkor a valóságirodalom fogalmát kiterjesztettük általában a szépirodalom, az irodalom egészére. Következésképp a valóságirodalmat eleve nem helyezhetem szembe önmagával, a saját szinonimájával, a szépirodalommal. Ugyanakkor a valóságirodalom minőségi megjelölés, mert az irodalmat jelöli, jelenti mindenfajta álirodalommal szemben, a szándékában valóságfeltáró rossz irodalommal és a szándékában moderneskedő, de *üres formai mutatónyokat produkáló belterjes irodalommal* szemben is. A belterjes itt magától értetődően elmarasztaló minősítés, hisz csak a valóságig el nem jutó, csak a mímelt, csak a rossz irodalom lehet belterjes, mert hogy úgy mondjam, még a „legvadabb” modern mű is befogja a világot, tehát határozottan túllép a saját keretein, ha valóban irodalom. Mindezek után pedig senkinek sem kellene meglepődnie azon, hogy én igen is szembe állítom a valóságirodalmat a belterjes irodalommal, hogy ez a szembeállítás minőségi megkülönböztetést is jelent nálam és hogy rossz néven veszem, ha azok a sokat emlegetett irodalmi tényezők a belterjes irodalmat, tehát a mímelt irodalmat, az álirodalmat favorizálják a valóságirodalom, vagyis hát az irodalom rovására, vagy ha úgy szeretnék beállítani a dolgot, mintha nekik az égvilágon semmi közük sem lenne hozzá, hogy elburjándzik a mímelt irodalom.

Én ugyan (Tőled eltérően) nem szeretném Neked megmagyarázni, hogy Te mit értesz a saját állításod alatt, de a kettőnk szemlélete közötti nem csekély különbségre utal a következő mondatod: „Dudás kötete jól példázza, hogy az ún. ‚valóságirodalom’ és az ún. ‚irodalmi belterjesség’ között nem feszül feloldhatatlan ellentmondás”. Ha mással nem is, annak a magyarázatával mindenképp adós maradsz; az elvileg a szépirodalom fogalmára egyszer már kiterjesztett valóságirodalom miért zsugorodik ugyanannak a szépirodalomnak az összetevőjévé, részévé, illetve miért emelkedik a belterjes irodalom a valóságirodalom szintjére, rangjára anélkül, hogy maga is valóságirodalommá (a valóságot megmutató, feltáró irodalomká) válna, vagyis úgy, hogy megőrzi belterjes jellegét. Te a belterjes irodalmat szépirodalomként, minőségi irodalomként kezeled, míg én ettől eltérően azt a csak szándékában modern, va-

lójában pedig álmodern irodalmat, vagyis álirodalmat nevezem és tartom belterjesnek, amelynek csak a szándékában valóságfeltáró, valójában azonban a valóságot meghamisító álirodalom mellett lehet a helye.

Nyilván ezzel a szemléletbeli különbséggel magyarázható az is, amin már valóban elvitatkozhatunk és amin tulajdonképpen vitatkoznunk is kellene, ha valóban a Dudás-recenziómon akadtál volna fenn, és ha valóban a valóságigény mibenlétének és következményeinek a tisztázására, vagyis az *irodalmi* problémára összpontosítanál. Nevezetesen arról van szó, hogy Te a valóság megírásának, vagy ha jobban tetszik, a megírt és a megírható valóságnak a különböző hierarchikus szintjeit feltelezed, amely hierarchiában a valóság tényzerű megragadását alsóbb rendű, hogy ne mondjam, primitív közlésformának tartod és nyilván ezért az irodalomtól el akarsz távolítani és az irodalomból ki akarsz zárni minden ilyen kezdetleges valóságmegírást mondván, hogy a felsőbb rendű irodalomhoz csak a valóság újrateremtése, kizárólag a *kitalált* valóság lehet méltó, mert az (nem tudni miért) szerint *minden esetben* valóságosabb mint a valós valóság. Hierarchikus szemléleted jut kifejezésre abban is, hogy rangsorolod az eltérő közlésformákat, mikor is a riportot például eleve és feltétlenül alacsonyabb rangú és rendű, tehát értéktelenebb közlésformaként kezeled a novellaformával szemben. Ilyenket írsz: Dudás könyve „a két látásmód (és közlésforma) közötti különbséget számolja fel, a riport és az elbeszélés ellentmondását. Mégpedig oly módon hogy, kivételes (nálunk szokatlan) *írói* figyelemmel fogalmazva, a valóságleírást irodalmi rangra emeli”. Szerinted tehát Dudás azzal számolja fel a riport és az elbeszélés közötti ellentmondást, hogy így vagy úgy (mondjuk kivételes és nálunk szokatlan *írói* figyelemmel) *irodalmat csinál a riportból*. S teszi ezt azzal, hogy „ismert vagy kevésbé ismert tények *nyelvi* kombinációjával *valóságot teremt*”. Nyilván „elbeszélői” valóságot az alsóbb rendű „reporteri” valóság helyett. Nyilván nem megmutat, nem feltár, hanem *kitalál* egy *irodalmi* valóságot az általa felfedezett, belső lényegében is megragadhatóvá vált valós valóság helyett.

Nos, ez az, amivel én sehogysem tudok egyetérteni.

Nem tudok, mert ha egyszer már kiegyenlítettük az értékes, a minőségi irodalmat és valóságirodalmat oly módon, hogy minden színvonalas irodalmi művet egyúttal valóságirodalomnak tartunk, akkor semmilyen indokoltságot sem látom, hogy a tárgyalat, vizsgált (írásos) közlésforma, műfaj, miegyéb minőségi értékelése mellett különböző mesterséges (de irodalmi? mitől irodalmibb?) kritériumokat is alkalmazzunk, mint amilyen például a közlésformák rangsorolása. Ha ez az irodalmári elitizmuson, nagyképűségen, belterjességre való hajlamosságon túlmenően mással is indokolható és igazolható lenne, akkor mindenképp tárgyi bizonyítékaink is lennének arról, hogy egy gyöngye vers, novella, elbeszélés értékesebb mint egy jó riport, jegyzet, karcolat. A valóságos ér-

térend akkor sem alakul így, ha ezt nálunk sokan és kitartóan szorgalmazzák. Nem is alakulhat, hisz a minőség nem egy kívülről adott kategória. Sajnos vagy szerencsére, de a minőséget minden egyes esetben újra és újra meg kell teremteni a közlésformára, a műfajra stb. való tekintet nélkül. És sajnos vagy szerencsére, de a műfaji és a közlésformabeli elszigeteltség felbomlása arról tanúskodik, hogy a mesterséges hierarchiát elsöpri a mindennapi gyakorlat és ezzel egyidejűleg a magát avantgarde-nak tartó elméletírás is úgy nyilatkozik, vélekedik, hogy nem ilyen vagy olyan közlésformáról, műfajról, hanem egyszerűen csak szövegről kell beszélni a különböző fölösleges és elkerülhető félreértések és magyarázkodások elkerülése végett. Épp ezért én most is azt állítom, hogy a Dudás-kötet erénye, korszerűsége nem abban nyilvánul meg, hogy szépirodalmi rangra emeli a riportot, hanem abban, hogy véresen komolyan veszi a közlésformák és műfajok egyenrangúságát, tehát az egyetlen megbízható kritériumot is, hogy tudniillik nem a közlésforma és a műfaj határozza meg az írás értékét, hanem az írás minősége; továbbá abban is, hogy van bátorsága egymás mellett, pontosabban együtt jelentetni meg a novellát, az elbeszélést, a riportot, a jegyzetet, a karcolatot és ezek mindegyikét a maga sajátos értéke révén egyenrangúsodott alkotásként kezeli. Így hát nem véletlenül zártam a recenziómat, hogy a Dudás-kötet erénye, korszerűsége nem abban nyilvánul meg, hogy éberségre, „mert furcsa módon olykor maga is elvétí a saját útját, cikkeket írva és a valóságírodalmat művelve beleesik abba a hibába, hogy »irodalmiasítani« akarja a valóságképet. Ez általában nem válik a prózajáról és a prózaírói törekvéseiről alkotott egyébként kedvező összkép hasznára, javára”. Vagyis én épp attól óvom Dudás Károlyt, amit Te állítólagos legfőbb erényének tartasz.

Ami a Dudás-recenziómat illeti, ezzel a ponttal jelölhető kettőnk nyílt konfrontációja. Rád, de legalábbis ezen írásodra jellemző, hogy átsiklasz fölötte, megkerülöd és helyette egy ilyen szembeállást konstruálsz, találsz ki: „Podolszki nézetével ellentétben — Dudás könyve nem a valóságot csempészi be a szépirodalomba (miért volna itt szükség egyáltalán csempészésre, tiltott kereskedelemre?), hanem a két látásmód (és közlésforma) közötti különbséget számolja fel, a riport és az elbeszélés ellentmondását. Mégpedig oly módon, hogy kivételes (nálunk szokatlan) *írói* fegyelemmel fogalmazva, a valóságleírást irodalmi rangra emeli.” Szerinted tehát nem a valóságos különbség különbözteti meg a *Járatásról* alkotott véleményünket. Nem, a számára egyszerűbb és bizonyára megfelelőbb ismét olyasmit varrni a nyakamba, amit soha nem állítottam, hogy tudniillik „Dudás könyve a valóságot csempészi be a szépirodalomba”. Ezt én véletlenül sem írtam le. De leírtam a következőket: „A modernség követelménye ma már elengedhetetlen. A konkrét valóságunkat figyelő, a valóságunkat boncolgató, elemző többi író általában a történelmi távlattal és a valóságpszichológiának, mint szép-

írói szemlélet- és ábrázolásmódnak az érvényesítésével békíti össze, egységesíti a valóságfeltárás és a modernség igényét. Dudás Károly viszont a *tényirodalomhoz és a tényirodalom módszereihez nyúlva* éri el ugyanazt, s épp ezzel *csempész sajátos színfoltot prózairodalmunkba.*” (P. J. utólagos kiemelései) És most magyarázgatssam Neked, hogy összekeverted a „valóságot” a „tényirodalommal” s csodálatos módon még a „tényirodalom módszereivel” is, hogy mekkora különbség azt állítani, hogy Dudás „valóságot” csempész a szépirodalomba vagy azt, hogy „sajátos színfoltot” csempész irodalmunkba, mert Te szemmel láthatólag nem törődsz az ilyen apróságokkal. (S még akkor sem törődsz, ha a metafora többértelműsége, talán bizony pongyolasága helyett is a fogalmi nyelv szabatosságát kéred számon tőlem. Csak hát mindezek után és mellett: milyen jogon?) De ha már a pontosság igényénél tartunk, szerintem az sem lehet mellékes, hogy a csempészni nemcsak „tiltott kereskedelmet”, hanem a „valaminek titkon a valamibe való (be)juttatását” is jelenti. Magyarázatások nélkül is világos, mennyire önkényesen kezeled a szövegemet, hogy felmerül bennem az alapos gyanú, Te nem arra vagy kíváncsi, mit mondok, olyasmit „idézel tőlem”, amire érvekkel tudsz válaszolni, és az zavar a legkevésbé, hogy én nem azt írtam, mondtam, állítottam, amit te „idézel”, cáfolsz. (Íme a szemléltető példa, hogy a fogalmi nyelvre való törekvés nemcsak hogy megengedi a pontatlanságot, de a hamis állítás, a hazugság eszköze is lehet. Tehát ez is mutatja, hogy elsősorban nem az eszközökön múlik, mire és hogyan használják őket, hanem a felhasználókon. Ennyit arról, amikor a valamilyen nem létező tárgyilagosságot eleve biztosító fogalmiság nevében és révén akárod egy könnyed mozdulattal diszkvalifikálni a metaforákat is alkalmaszó véleménynyilvánítást.)

Őszintén szólva mindezek után nem csodálkoznék rajta, ha arra a végkövetkeztetésre jutnák, reménytelen dolog az őszinte és fair szóváltásban bízni, s ezért egyszerűen összetépném ezt a levelet, szóra sem érdemesítve manipulációdat. Mindkettőnk számára ez lenne a jobb, illetve csak a kényelmesebb. Sajnos, nem cselekedhetek így. Mindezekelőtt azért nem, mert Te nem csak velem így vagy úgy vitatkozó, felelő magánember vagy, akinek ez a magánvéleménye és aki ezt közli, most velem, illetve a nyilvánossággal. Mert — ha tetszik ez Neked, ha nem — Te az irodalmi közvéleményt befolyásoló és irányító irodalmi tényező, irodalmi intézmény és irodalmi hatalom vagy. Olyan offciális és gyakorlati irodalmi hatalom, amely megléte például indokolja a „csempészés” kifejezés használatát, ha valamilyen, az ellenőrzésed alól kisikló jelenségről írunk. Nem viszonyulhatok tehát másképp állításadhoz és módszereidhez, mint a konkrét irodalmi tényező, intézmény és hatalom állításaihoz és módszereihez. Épp ezért nem szűkíthetem a kettőnk magánügyére a dolgot. Továbbfródiok és megfródiok hát a levél és ezért lesz nyílt is.

Folytassuk.

Az eddig elmondottak után, azt hiszem, előtted is nyilvánvaló, hogy olyan rövidzárlatok blokkolják a kettőnk közötti elvi vitát, amelyeket nem a Dudás-recenzióm idézett elő. A *Jártatás* itt a legkevésbé fontos s az, hogy személy szerint mennyire taksálom én ezt a könyvet. (Kivált a 7 Napban! — Tudniillik ha Symposion- és Híd-perspektívából nézzük a dolgot.) Habár tudom, hogy a jugoszláviai magyar irodalom jelenlegi körülményei, viszonyai és hatalmi erőviszonyai között több hasznát venném, képtelen vagyok a taktizálásra, no nem azért mintha másoktól eltérően én *annyira* becsületes lennék, hanem mert ez alkati probléma nálam, nincs türelmem hozzá, elfogy a cérnám.

Az imént azt mondtam, hogy írásod első bekezdéséből világosan kiderülnek az általad lajstromozott „bűneim”, majd mindjárt azt is, hogy ezekért a „bűnökért” bármikor vallalom a felelősséget. Most még annyit fűznék hozzá, hogy tulajdonképpen ezek a lajstromozott „bűnök” együttesen okoztak rövidzárlatot a kettőnk közötti kommunikációs vonalon. Ezért mondhattam és mondtam azt, hogy Dudás Károly *Jártatása* a legkevésbé fontos a kettőnk dialógusában. Mert az is csak jártatás, amikor Te a *Jártatásra* és Dudás-recenziómra, illetve a „kezdetben véletlenül, majd irányítottabb, „szerkesztettebb” formában összeálló *novellasorozatra*” igyekszel terelni a figyelmet, helyezni a hangsúlyt.

Nem, Bányai János. Én határozottan állítom, hogy Te sohasem szentelsz ekkora teret és figyelmet szerénységemnek és egyetlen recenziómnak, ha történetesen többször is (ahogy Te is írod: ismételten) nem hangoztatom, hogy nálunk a belterjes irodalmi vonulat az uralkodó, és hogy ezt favorizálják az irodalmi közvéleményt irányító tényezők. Amint azt megjegyzésed zárójelbe helyezése is pontosan jelzi, csak ráadás (de nem jelentéktelen ráadás!) volt, hogy a *Világport* is hasonló szempontok alapján értékeltem. Ami nem is épp véletlenül így hangzik és nem is épp alaptalanul úgy értelmezendő, értendő, hogy hasonló szempontok alapján mertem értékelni a *Világport*; volt pofám hozzá.

Ebben a nyílt levélben is igyekeztem, ha talán nem is kifogástalan kritikai (azaz fogalmi) nyelven, de kifejtteni, hogy mit értek a „belterjes irodalmi vonulat” alatt és hogyan értékelem. Azért mondom, hogy a nyílt levélben *is*, mert más írásaimban már valóban többször (ismételten) részletesebben foglalkoztam a belterjes irodalmi vonulat, vagyis a mutatványköltészet, az álköltészet, a mímelte irodalom stb. jelenségével nálunk. Más kérdés, hogy ezen írásaim közül épp a legfontosabbak mind ez ideig nem jutottak, nem juthattak a nyilvánosság elé, habár a legutóbbit több mint fél, a legelső pedig több mint másfél éve adtam le közlésre. Illetve dehogya is más kérdés, hisz pillanatnyilag három, a kérdéskörhöz kapcsolódó és az én álláspontjaim lényegét tisztázó írás hever a Híd dossziéiban (hosszú-hosszú hónapok óta). Mármost világos, hogy ebben a helyzetben erről a kérdésről nem beszélgethetünk úgy

egymással mint íróember az íróemberrel, a különböző státusunkból következik, hogy Te dönthetsz róla, mivel és mikor léphetek én a nyilvánosság elé, sőt arról is, hogy a nyilvánosság elé léphetek-e egyáltalán belátható időn belül azzal, amit a saját alkotói szempontomból, mi több, a jugoszláviai magyar irodalom szempontjából is fontosnak tartok, nekem viszont semmiféle beleszólásom nincs abba, hogy Te mit közölsz és még kevésbé van abba, hogy mit nem közölsz — én író vagyok, Te tényező vagy, intézmény, hatalom. És ezért történhet és történik meg, hogy te nemcsak a publikált szövegeimmel vitatkozhatsz és vitatkozol, hanem épp a fiókjaidban heverőkkel, annak a gyakorlati „veszélye” nélkül, hogy ezekkel hamarosan tehát a vita porának az elülése előtt megismerkedhet a szélesebb közönség. A játszmát Te irányítod, mert Te tényleges irodalmi tényező, intézmény és hatalom vagy, én meg csak egy kiszolgáltatott író, aki holnap már ismét rád szorul, a kegyességedre, akinek igyekeznie kell olyasmit írnia, amit Te szívesen vagy ímmel-ámmal, de azért csak közölsz. Mert kettőnk közül, Bányai János csak Neked lehet és van döntési jogod, irodalmi koncepcióra való jogod, időzítésre való jogod. Nekem se tervem, se irodalmi koncepcióm, se időzített közlésem nem lehet, mert én csak író vagyok, Te viszont irodalmi tényező, intézmény és hatalom vagy.

Az én alapvető „bűnöm” pedig mégis csak az, hogy nem vettem tudomásul ezt a státusbeli különbséget, hogy az irodalmi hatalmi tényező támogatására számítottam akkor, amikor az irodalmi hatalmi tényező káros irodalompolitikai tevékenységéről akartam szólni a nyilvánosság előtt. Avitt idealizmus! Ez most már mindentől világosabb.

De nem csak erről és nem csak ennyiről van szó.

Hanem arról is, hogy Te például a mellébeszélést választod a nyílt beszéd helyett. Mintha Neked és nem nekem, illetve nekünk íróknak lenne szükségünk arra az ellankadó lelket kipöckölő hamis vigaszra, hogy senki sem tehet semmiről irodalmunkban, hogy ami itt történik, az minden magától történik. Ezt bizony már testvérek között is gyakorlati cinizmusnak nevezik. Mert — s Te ezt nálam is jobban tudod — egyszerűen nem igaz, hogy „semmiféle ,tényező’, semmiféle (irodalmi, szerkesztői stb.) hatalom hosszú távon nem befolyásolhatja az irodalom mozgásirányát”. Dehogynem. És csak az irodalomszociográfiánk tudná megmondani, ha lenne irodalomszociográfiánk, hogy egy-egy tíz, tizenöt, húszéves periódusban (mert én ezt már hosszú távnak tartom, hisz irodalmi palotaforradalmak fogantak meg, fejlődtek ki és fulladtak a saját magzatvizükbe nálunk ennyi idő alatt), szóval hogy tíz-húsz év alatt mekkora károkat okozott (tudatosan is) az irodalmi hatalom önzése. Vagy komolyan gondolnád, hogy a Te nemzedékednek és konkrétan Neked semmi köze, közöd ahhoz, hogy irodalmunkban (különösen a legfiatalabbak között) eluralkodott az álmodern mutatványköltészet,

a metaköltészet maszkja mögé rejtett giccs, a mímelt irodalom (igen, a belterjes). No ne viccelődjünk.

És azzal se viccelődjünk, hogy ilyeneket állítunk: „egy alapkérdés: mit tudunk arról a valóságról, amit irodalmunktól számon kérünk”. Mert esetleg visszakérdezhet valaki, hogy mit tudunk arról az irodalomról, amit most az istentől adott irodalomként könyvelünk el. Sőt talán még azt is megkérdezheti, ki halogatja, odázza el egyrészt az átfogó valóságfeltárássra irányuló kezdeményezéseket, másrészt irodalmunk jelenének a felülvizsgálatát szorgalmazó akciókat. Szerinted persze a mindenben teljesen ártatlan irodalmi hatalomtól függetlenül maguktól odázódnak el a dolgok, mert ezzel is bizonyítani akarjuk, hogy nincs és nem lehet igaza senkinek, aki nem azt mondja és nem úgy gondolkozik, amit mondani kell és ahogy gondolkozni kell 1981 tavaszán a jugoszláviai magyar irodalomban a fennálló erőviszonyok, s hogy félreértés ne essék, a fennálló hatalmi irodalmi erőviszonyok szerint.

S ezen a ponton végleg megszűnik a dialógus lehetősége kettőnk között.

De talán épp itt kapcsolódhat(ná)nak mások is a párbeszédünkbe.

PODOLSZKI József